

Na cestě k bezvýznamnosti

Studium mezinárodních vztahů bez normativnosti

JAN RŮŽIČKA

On the Road to Irrelevance: Study of International Relations without Normativeness

Abstract: This article presents the idea that the social sciences are by nature normative and so simply cannot exist without normativeness at all. Their purpose is to understand and help solve social problems. The choices of issues, problems and questions are neither random nor objective, but are the results of normative consensus of their specific social-scientific discipline, as well as the greater social environment in which social scientists make them. This argument is applied to the polemics between Marek Loužek and Petr Drulák. I show that contrary to Loužek's assertions, the realism of E. H. Carr and Hans Morgenthau is strongly and explicitly normatively oriented. It is therefore unjustified to distinguish between normative idealists and scientific realists. The final section deals with the question what this conclusion means for the study of international relations.

Key words: Social sciences, normativeness, international relations, E. H. Carr, Hans Morgenthau.

V odpovědi na článek Marka Loužka (*Loužek, 2005 a nebo s. 83–101 tohoto čísla časopisu*) reagoval Petr Drulák (*Drulák, 2005 nebo s. 102–108 tohoto čísla časopisu*) zcela jednoznačně na roztroušené a nepřilíš promyšlené zmínky o hodnotové neutralitě teorie veřejné volby, když napsal, že „*myšlenka hodnotové neutrality v sociálních vědách je zastaralý pozitivistický mýtus*“ (*Drulák, 2005, s. 113 nebo s. 103 tohoto čísla časopisu*). Loužek následně odpověděl tvrzením, jak vystřiženým z E. H. Carr (*Carr, 1964, s. 5*), totiž, že „*hodnotová neutralita není fikce, jak tvrdí Drulák, nýbrž znak zralosti disciplíny*“ (*Loužek, 2005 b, s. 119 nebo s. 109 tohoto čísla časopisu*). Jádrem sporu v této polemice se tak stala problematika normativního založení sociálních věd. Těžko říci, zda právě to bylo Loužkovým cílem. I kdyby tomu tak ovšem nebylo, lze tento vývoj uvítat. Otázky dotýkající se povahy a úlohy sociálních věd bychom si (nejen v disciplíně mezinárodní vztahy) měli klást mezi prvními, poněvadž odpověď na ně poskytuje také odpověď na otázky po smyslu našeho konání. Není tomu tak v Čechách ovšem často, protože to jsou otázky nepohodlné a často navíc vnímané jako zbytečné, či dokonce nesmyslné. Mají tak pravdu Petr Kratochvíl a Ondřej Císař, když ve svých příspěvcích do tohoto speciálního čísla časopisu *Mezinárodní vztahy* píší o chybějící metateoretické diskuzi (*Kratochvíl, 2006 /viz s. 38–46 tohoto čísla časopisu/; Císař, 2006 /viz s. 32–37 tohoto čísla časopisu/*).

Následující text si nečiní ambice nahradit chybějící metateoretickou diskuzi. Jeho cílem je přispět do diskuze o problematice normativnosti ve studiu mezinárodních vztahů. Ve sporu mezi Drulákem a Loužkem stojí jednoznačně na straně prvního. Myslet si, že sociální vědy jsou hodnotově neutrální, je fikce, kterou by mohlo zachránit pouze to, kdybychom jí všichni uvěřili. Argument, jež zde předkládám, jde ovšem dále. Kromě dokazování, že sociální vědy mají normativní rozměr, také tvrdím, že bez něj by ztratily jakýkoli smysl. Jinými slovy řečeno, bez normativnosti jsou sociální vědy odsouzeny k bezvýznamnosti.

Článek je rozdělen do tří částí. První z nich se věnuje normativnosti a hodnotovému založení sociálních věd. Ukazuje, že sociální vědy jsou od svých počátků spojeny s touhou po společenském významu a s logikou řešení problémů „reálného“ světa. Druhá část reaguje především na to, jakým způsobem Marek Loužek prezentuje realismus ve své odpovědi na Drulákovu polemiku jako zralý, vědecký a hodnotově neutrální směr. Hlavním cí-

lem této pasáže je ukázat, že „otcové-zakladatelé“ realismu činili zcela konkrétní normativní volby. Částečně jsou nastíněny také důvody těchto voleb. Ve třetí části pak předkládám argument, že sociální vědy bez normativnosti ztrácejí jakýkoli význam, a zabývám se otázkou, co takovýto závěr znamená pro studium mezinárodních vztahů.

NORMATIVNOST SOCIÁLNÍCH VĚD

Sociální vědy jsou moderním výtvozem. Typicky je jejich vývoj dáván do souvislosti se zcela novými sociálními a politickými problémy, které se objevily v souvislosti s průmyslovou revolucí, se stěhováním lidí z venkova do měst, s rozpadem tradičních hierarchických struktur nebo s novými společenskými vztahy. Immanuel Wallerstein píše o „rozvodu“ mezi filozofií a vědou, k němuž došlo koncem 18. století a jenž se stal definitivním v 19. století, protože zastánci vědeckosti „trvali na tom, že jejich práce nemá nic do činění s hledáním dobrého nebo krásného, ale pouze pravdivého“ (Wallerstein, 2004, s. 3). Nástrojem hledání pravdy měly být empirické analýzy a pozorování.

Pro počátek sociálních věd Wallerstein vidí jako určující zkušenost Francouzské revoluce z roku 1789 a politickou změnu, kterou vyvolala. Této změně *bylo třeba* porozumět. Proč? Protože „politici vůdci cítili potřebu mít více informací o přítomnosti“ (Wallerstein, 2004, s. 6). Zde leží kořeny toho, co často obsahují závěrečné kapitoly nebo části mnoha prací v mezinárodních vztazích, v politických vědách a podobně, totiž ona známá „doporučení pro tvůrce politik“ nebo „praktickou využitelnost poznatků“. Začlenění těchto sekcí bývá signalizováno již v úvodu každé práce, kdy autoři zdůrazňují její *přínos*. Ten je pojímán jak v rámci disciplíny (například nové teoretické či konceptuální formulace), tak často i v rámci „praktické politiky“. Tento druh normativnosti, jenž se obrací na čtenáře a nabízí mu *užitečné* poznání/pravdu, je přijímán jako žádoucí. Odvolávají se na něj i ti autoři, kteří se zabývají něčím, co často vnímáme jako obskurní. Jeden totiž nikdy neví, kdy by se takové poznání mohlo hodit.

Dalo by se dokonce říci, že čím větší obskurnost, tím větší snaha formulovat preciznější praktické zdůvodnění, proč se jí zabývat. Předcházející výrok bych mohl nazvat empiricky testovatelnou hypotézou. Problém spočívá pochopitelně v tom, že to, co je, či není obskurní, je předmětem disciplinárni a společenské shody, která je historicky i místně proměnlivá. Navíc, obskurnost není hodnotově neutrální pojem.

Zde narážíme na druhý rozměr normativnosti sociálních věd. Sociální vědci činí mnohem více subjektivních voleb než pouze volbu tématu, jak naznačuje Loužek. Ten v reakci na Druláka nabídl „*metodologickou obhajobu hodnotově neutrální vědy*“ (Loužek, 2005 b, s. 119 nebo s. 109 tohoto čísla časopisu). Co si pod takovouto formulací představit? Hodnotově neutrální postupy (metody) zkoumání sociální reality neexistují. V ideálním případě je každá metodologická volba vedena právě tím, že daný postup sběru dat (ta samozřejmě také nejsou neutrální) je vhodnější než jiný. Samotná vhodnost je ovšem rovněž normativní kategorií, nikoli pouze funkcí toho, jak data sebraná určitým způsobem pomáhají vysvětlit nebo pochopit subjektivně zvolený problém. Často je připomínáno, že společenské vědy se od přírodních liší tím, že nemohou provádět experimenty, protože sociální situace jsou jedinečné. To je pravda. Ale nemožnost provádění experimentů má ještě jeden důvod, a to, že každému jedinci je přiznána důstojnost, a proto je z normativního hlediska nevhodné vystavit jej jistým situacím. Nic na tom nemění ani to, že by si takové jednání mohla diktovat metoda.

Zatímco Wallerstein zdůrazňuje především mocenské rozměry vzniku, existence a vnitřního členění sociálních věd, Peter Wagner vyzdvihuje v souvislosti s Francouzskou revolucí ještě jeden aspekt: „*Radikální otevřenost [porevoluční situace – poznámka autora] byla doprovázena nadějí ohledně sebeorganizace společnosti a jejích racionálních jedinců.*“ (Wagner, 2001, s. 40.) Sociální vědy měly tedy hromadit poznatky a univerzálně platné zákony, které by sloužily k lepšímu plánování společenského uspořádání. Zde už nejde pouze o to, jak dokáže každý příspěvek zdůvodnit svou užitečnost, takové zdůvodnění by

totiž mohlo být pouze účelové, ale o to, že společenské vědy *mají* řešit společenské problémy (Lindblom – Cohen, 1979). Funkce řešitele problémů je konstitutivní pro samotnou existenci sociálních věd. Problémy nelze však identifikovat bez normativních hledisek. Hodnotově neutrální sociální věda je proto nemožná.

NORMATIVNOST VE STUDIU MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ

Jak ovšem naložit s již shora uvedenou Loužkovou námitkou, že teprve dosažení hodnotové neutrality je znakem zralosti disciplíny? V takovém pojetí vědeckosti by řešení problémů klidně mohlo zůstat konstitutivním prvkem vzniku sociálních věd a – jak píše E. H. Carr – „pouze tehdy, když tyto [vizionářské – poznámka autora] projekty selžou a přání nebo cíle se ukáží jako samy o sobě nedostatečné k dosažení vytouženého cíle, povolají badatelé neochotně na pomoc analýzu a studium, které se vynoří ze svého dětského a utopického období, odůvodní svůj nárok být považováno za vědu“ (Carr, 1964, s. 5). Takovýto argument zní na první pohled přesvědčivě a zvláště ve studiu mezinárodních vztahů je běžný. Počátky disciplíny jsou spjaty s normativním, naivním idealismem, o skutečném studiu mezinárodních vztahů můžeme podle standardních výkladů historie disciplíny hovořit teprve poté, kdy ho nahradil hodnotově neutrální realismus. Loužkovo expozé je v tomto směru dokonale typickým, když píše: „Realisté naopak vykládali mezinárodní vztahy, jaké skutečně jsou, nikoli jaké by měly být.“ (Loužek, 2005 b, s. 120 nebo s. 110 tohoto čísla časopisu.)

Celá věc má ovšem jeden háček. Realistická kritika idealismu byla a je skrz naskrz normativní. Vzhledem k tomu, že hodnotová neutralita realismu je Loužkem spojována především s Edwardem Hallettem Carrem a s Hansem Morgenthauem, zaměřuje se tato část textu jak na poukázání normativních stanovisek v textech obou autorů, tak i na rozdíly, které mezi nimi v tomto směru panovaly.

Loužek kritizuje idealismus kvůli víře v pokrok a v možnost proměnit svět v mírumilovnější a spravedlivější.¹ Toto je v disciplinární historii často opakovaná karikatura. Je pro ni příznačné, že se téměř nezabývá tím, aby pro svou zdrcující kritiku hledala podporu v textech domněle idealistických a naivních autorů. Brian Schmidt, jeden z mála badatelů, který si dal práci zabývat se texty amerických autorů meziválečné éry, líčí dané období výrazně odlišně. Studium mezinárodních vztahů bylo v USA dominantně zaměřeno na stát a soustředilo se kolem otázky suverenity (Schmidt, 1998). Paradox realistické kritiky idealismu shrnuje v úvodu k pozoruhodné práci, věnované hlavním představitelům britského studia mezinárodních vztahů v meziválečném období, Peter Wilson: „Málo z komentářů k danému období se zmiňuje o více než dvou nebo třech jednotlivých idealistech, což je pozoruhodný fakt vzhledem k tomu, do jaké míry měli údajně dominovat meziválečnému myšlení.“ (Wilson, 1995, s. 14.) Tato poznámka je směřována především k E. H. Carrovi, ale platí i pro nejnámější knihu Hanse Morgenthaua – *Politics among Nations* (Morgenthau, 1959). Morgenthau se sice radikálně vyrovnal s meziválečným „intelektuálním, morálním a politickým krachem“ ve své první knize *Scientific Man vs. Power Politics*, ta však převážně kritizuje racionalismus jako dominantní proud západního myšlení od druhé poloviny 18. století, který se snažil zredukovat politiku na vědu (Morgenthau, 1946). Morgenthau napadá klasický liberalismus 19. století, kritika meziválečného uvažování o mezinárodních vztazích je pak implicitní, poněvadž jeho neúspěch byl v době psaní pro Morgenthaua (a nejen pro něj, v čemž je třeba vidět jeden ze základních předpokladů poválečného úspěchu realismu) zřejmý.²

V jednom z nejlepších článků, sledujících ranný vývoj disciplíny ve Spojených státech, se Stanley Hoffmann podrobně věnuje normativní povaze textů klasických realistů, hovoří o „misionářském impulzu dát Novému světu lekci“, protože Morgenthau „chtěl být normativní, ale své normy chtěl zakořenit v realitách politiky“ (Hoffmann, 1977, s. 44).³ Spíše než věrným popisem meziválečného studia mezinárodních vztahů byla radikální kritika liberalismu prostředkem k prosazování vlastních normativních stanovisek. Totéž platí

i o Carrovi, který podle názoru Charlese Jonese v prvních kapitolách své knihy *The Twenty Years' Crisis 1919–1934* vytvořil realistického strašáka, aby mohl prosazovat svůj „pragmatický a centristický realismus“ (Jones, 1998).⁴ Ani Carra, ani Morgenthaua tak ve studiu mezinárodních vztahů není možné považovat za pouhé nezaujaté pozorovatele a zakladatele jakéhosi normativně neutrálního, či dokonce pozitivistického přístupu, jak činí Marek Loužek.

Carr, Morgenthau a další klasičtí realisté však skutečně přinesli do studia mezinárodních vztahů jeden nový prvek. Bylo jím zaměření se na problém moci. K čemu takový krok vedl? Nikoli ke ztrátě normativního charakteru studia mezinárodních vztahů, jak tvrdí Loužek, ale k normativní změně v tom, co *má být* studováno, čemu *má být* připisována analytická hodnota, a v neposlední řadě i v tom, jak se *mají* státy a státníci správně chovat. Odhalení údajných nadčasových pravd realismu není pouze deskriptivním krokem, jenž zachycuje, jak svět doopravdy funguje, ale zároveň také krokem normativním, který preferuje některé způsoby jednání před jinými. Takové způsoby jednání jsou následně utuzovány „pravdivými, rozumnými, smrtelnými diskurzů typu »vzájemně zaručené zničení« zajišťuje naši bezpečnost nebo »museli jsme tu vesnici zničit, abychom ji mohli zachránit«“ (Der Derian, 2001, s. 36). Obdobně slouží nekonečně opakovaná moudra, že „chtít mír znamená připravovat se na válku“ nebo Thukydidovo „silní dělají, co chtějí, slabí trpí, co musejí“ (Thucydides, 1951, s. 331). Kterou ze dvou charakteristik si zvolit jako správnou není těžké uhodnout. Vždyť je to přece přežití, jenž je/má být základním cílem aktérů v mezinárodních vztazích.

Moc (převážně vojenská), bezpečnost a stabilita (ve specifickém pojetí) jsou analytickým i normativním jádrem realistických teorií. Nic na tom nemění ani rozlišení mezi klasickým realismem a neorealismem. Kenneth Waltz ve své formálnější a zdánlivě vědecktější *Theory of International Politics* (Waltz, 1979) sice označuje pro mezinárodní politiku za směrodatnou anarchickou strukturu a nikoli zkaženou lidskou povahu, ale normativně z jeho práce vyplývají ty samé závěry jako u klasických realistů. Úskalí, plynoucího z toho, že tato normativnost není v zájmu vědeckosti jednoznačně deklarována, se dotýká závěrečná část tohoto článku.

Realismus se na konci třicátých a během čtyřicátých let 20. století neprosadil díky své hodnotové neutralitě ani větší pravdivosti, ale proto, že obsahoval specifické normativní prvky, které rezonovaly s danou dobou a se situací ve světě, již ovšem zpětně utvářel. Těmito normativními prvky byly preferování mocenských prostředků a řešení, důraz na prosazování národního zájmu a explicitní obhajoba vypuštění morálních ohledů v politickém rozhodování (k otázce normativnosti v díle Hanse Morgenthaua viz též Pin-Fat, 2005; Williams, 2004; Wong, 2000). Státy měly tudíž ve svém jednání dbát o moc, starat se pouze samy o sebe a nezabývat se morálními rozměry svých politických činů. Tento normativní rozměr byl doplněn tím, že se realismus prohlásil za vědecky objektivní, čímž se údajně odlišoval od idealismu (Guzzini, 1998). I to byl samozřejmě normativní krok, protože vědecké je v moderní společnosti považováno za lepší, poněvadž je pravdivější.

Charakteristika obsažená v předchozím odstavci se hodí lépe pro Morgenthaua a pro další americké či spíše v USA sídlící realisty než pro E. H. Carra jako sociálně levicově orientovaného intelektuála, který veřejně obhajoval „poklidnou změnu za pomoci politiky appeasementu“ (Wilson, 1995, s. 2). Vzájemné odlišnosti nic nemění na přítomnosti normativních stanovisek jak v pracích Carra, tak i Morgenthaua a ostatních badatelů v oblasti mezinárodních vztahů. Přesto bych se kromě argumentů, které jsem předložil výše, rád zmínil ještě o jednom příkladu ilustrujícím normativní uvažování. E. H. Carr napsal v roce 1945 útlou knihu *Nationalism and After* (Carr, 1945). Předkládá v ní tezi, že druhá světová válka znamenala definitivní konec nacionalismu. Ten se podle něj ocitl pod palbou kritiky jak z pozice idealismu, tak i z pozice moci (*power*), (Carr, 1945, s. 39). Z mocenského hlediska bude národní stát neudržitelnou jednotkou, protože nebude schopen zajistit ekonomické a bezpečnostní požadavky.⁵ Regionální uskupení kolem nenárodně poja-

tých velmocí (Velké Británie, USA, Sovětského svazu a Číny) budou schopna mírového soužití, protože jen tak bude možné udržovat pořádek a sociální blahobyt. Závěrečná část knihy je pak věnována uskutečňování těchto cílů, neboť „*vykonávání moci (authority) nikdy nemůže být cílem samo o sobě*“! (Carr, 1945, s. 61–72.) Carr, jenž bývá (stereo)typicky chápán jako hodnotově neutrální realista, tak dospívá na základě vědecké analýzy mocenských (*power*) prvků k explicitnímu normativnímu stanovisku. Na rozdíl od slavné *The Twenty Years' Crisis 1919–1939* kniha *Nationalism and After* zcela zapadla, protože nebyla přijata do disciplinárního *mainstreamu*. Lze se dobře domnívat, že to bylo kvůli neslučitelnosti jejích argumentů s převládajícími normativními volbami realismu a protože nenabízela podobného realistického strašáka jako úvodní kapitoly knihy *The Twenty Years' Crisis 1919–1939*.

V protikladu k tomu, co píše Loužek v odpovědi Drulákovi, tak nelze vnímat historii disciplíny mezinárodní vztahy jako potýkání se normativně nabitého idealismu a hodnotově neutrálního, vědecky objektivního realismu. Všechny proudy studia mezinárodních vztahů totiž obsahují normativní volby a liší se pouze v tom, do jaké míry tyto volby činí explicitními. Takovýto závěr má zcela jasné důsledky pro studium mezinárodních vztahů.

NA CESTĚ K BEZVÝZNAMNOSTI?

Dosavadní dvě části článku ukázaly normativní základ společenských věd obecně a realismu ve studiu mezinárodních vztahů konkrétně. Nepřítomnost hodnotové neutralnosti není vyvozována z toho, zda svět představuje či nepředstavuje objektivní realitu, protože to není potřeba. I ty směry bádání, jež věří na objektivní realitu, jsou totiž plně normativnosti.⁶ Co z toho vyplývá pro studium mezinárodních vztahů? Je třeba nalézt jiný vztah k normativnosti, než je její potlačování. V opačném případě postupuje disciplína dále na cestě k bezvýznamnosti.

Loužkův text je prostoupen obavami, které charakterizuje následující otázka: Jaké jsou důsledky toho, pokud mezinárodní vztahy nelze zkoumat objektivně? (Normativnost totiž narušuje „*zdravou vědeckou práci*“ /Loužek, 2005 b, s. 120 nebo s. 110 tohoto čísla časopisu/. „*Teze o příchodu postpozitivistické éry proto není možné přijmout*“ /Loužek, 2005 b, s. 122 nebo s. 112 tohoto čísla časopisu/. Pokud by se k Drulákovu názoru o fiktivnosti hodnotové neutrality „*hlásila většina odborníků na mezinárodní vztahy, nedaly by se mezinárodní vztahy považovat za etablovanou vědeckou disciplínu*“ /Loužek, 2005 b, s. 123 nebo s. 113 tohoto čísla časopisu/. Zpochybnění hodnotové neutralnosti teorie veřejné volby musí vést ke zpochybnění „*pozitivní[ho] charakter[u] tradičního realismu či neorealismu, behavioralismu či Kaplanova přístupu*“, což by bylo v rozporu se standardními učebnicemi /Loužek, 2005 b, s. 123 nebo s. 113 tohoto čísla časopisu/. Hodnotová neutralnost „*by měla být pro vědeckou teorii samozřejmostí*“ /Loužek, 2005 b, s. 124 nebo s. 114 tohoto čísla časopisu/.)

Ztráta vědeckosti by pro disciplínu byla zřejmě fatální. Tento názor lze v moderní společnosti velmi dobře pochopit. Trefně tento stav zachycuje Colin Wight, když píše, že „*navzdory pochybám, týkajícím se schopnosti filozofie vědy, poskytnout rámec, jenž by obhajoval přírodní vědu, výsledky, jichž věda dosáhla zvláště v podobě technologické inovace, lze jen ztěžko zpochybnit. Tento úspěch dodal vědě v moderních společnostech ohromnou prestiž.*“ (Wight, 2002, s. 25.) Vydávat se za vědecky objektivní se tedy vyplatí, jak již bylo poukázáno v případě klasických realistů, protože vědecké je pravdivější a lepší.

Vědeckost je značkou, signalizující zvláštní kvalitu textu. Právě proto, že se věda od dělila od filozofie, nemá takový text obsahovat normativní stanoviska. Není tomu tak ovšem ani v případě textů, které se o to explicitně snaží, což lze ukázat jak při analýze realismu, tak i teorie veřejné volby, o níž Drulák poznamenává, že je založena na „*individuálistu, kalkulujícím racionalismu a materialismu*“ (Drulák, 2005, s. 113 nebo s. 103 tohoto čísla časopisu). Ve snaze uniknout normativnosti se autoři uchylují k formalizaci a/nebo kvantifikaci. Rovnice ani čísla totiž nelžou a hovoří samy za sebe. V těchto a po-

dobných absurdnostech se skrývá past bezvýznamnosti. Co není možné formalizovat a kvantifikovat, neexistuje. Sociální vědy se stávají *asociálními*, protože společenské procesy, utvářející sociální realitu, jsou dynamické, zatímco formalizace a kvantifikace jsou statické. Kromě toho k bezvýznamnosti přispívá také to, že bez normativnosti nelze označit jevy za problémové, tedy za takové, které by mělo smysl řešit.

Lze nabídnout alternativu k vědeckosti, založené na deklaratorní absenci normativních stanovisek? První je celkové odmítnutí značky vědeckosti. Ta se ovšem zdá být sociálně příliš cennou, protože na ní závisí prestiž, financování a podobně. Neměli bychom však podléhat příliš velké iluzi. Sociální vědy jsou vnímány jako pavědy a neochota výrazněji zvýšit jejich financování je projevem nedůvěry ve vědeckost a užitečnost sociálních věd. Druhou je pojímat vědeckost jako „*dialogický (to jest sociální) podnik, jehož hybným mechanismem je produktivní neshoda a z ní vyplývající diskuze*“ (Císař, 2006, s. 33). Otázkou zůstává, co dělat v situacích, kdy diskuze není možná, či dokonce není vítána, to znamená v situacích, kdy jsou někteří vyloučeni z oblasti vědy, protože nepostupují vědecky správně (například explicitně formulují normativní stanoviska). Třetí možností je přijetí normativnosti jako nedílné součásti jakéhokoli sociálněvědního bádání.⁷ V takovém pojetí je normativnost explicitně deklarována podobně jako teorie nebo metoda. Vědeckostí se myslí možnost sledovat daný text krok za krokem, kde nezbytným předpokladem je odhalení vlastních východisek, včetně těch normativních.

Normativnosti v sociálních vědách se nelze zbavit. Důvodem je jednak potřeba obhájit bádání odkazem k jeho užitečnosti, jednak nutnost artikulovat problémy a hledat jejich řešení. Bez normativních stanovisek to není možné. Takové zjištění by však nemělo být důvodem k zoufalství ze ztráty vědeckosti. Otevřené přiznání se k normativnosti společenských věd je krokem, který sociální vědy posiluje, protože jim umožňuje prosadit jejich smysl a význam.

¹ Víra v pokrok je samozřejmě jedním ze základních dogmat pozitivismu. Na základě formulování hypotéz a jejich potvrzování, respektive vyvracení se kumuluje poznání o světě. Věda tak postupně činí pokrok v odhalování pravdy o světě.

² Základem knihy *Scientific Man vs. Power Politics* byla přednáška *Liberalism and Foreign Policy*, kterou Morgenthau přednesl na *New School for Social Research* v New Yorku v létě roku 1940.

³ Morgenthauovy normativní proměny s ohledem na americkou zahraniční politiku a na možnost jaderné světové války blíže zkoumá Campbell Craig (Craig, 2003, s. 58–73).

⁴ V závěrečné kapitole knihy se Jones zabývá vlivem, jež měla na Carra sociálně-konstruktivistická sociologie poznání Karla Mannheima.

⁵ Carr tvrdí v podstatě to samé, co ve třicátých letech Norman Angell (viz Angell, 1931), jenž je s oblibou vydáván pro svou knihu *The Great Illusion* za nejvýznamnějšího idealistu. Podobné závěry lze v padesátých letech nalézt také u dalšího „prominentního realisty“ Johna Herze (viz Herz, 1959).

⁶ To, že objektivní realita neexistuje, protože jde o sociální konstrukt, připouští i Loužek (Loužek, 2005 b, s. 122 nebo s. 112 tohoto čísla časopisu).

⁷ Například texty Kena Bootha v průběhu devadesátých let jsou snahou o formulování explicitně normativního přístupu ke studiu mezinárodních vztahů (viz například Booth, 1991; Booth, 1995; Booth, 1996).

Literatura

- Angell, Norman (1931): *The New Imperialism and the Old Nationalism*. *International Affairs*, Vol. 10 (1931), No. 1, s. 69–83.
- Booth, Ken (1996): *75 Years on: Rewriting the Subject's Past – Reinventing its Future*. In: Smith, Steve – Booth, Ken – Zalewski, Marysia (eds.): *International Theory: Positivism and Beyond*. Cambridge: Cambridge University Press, 1996, s. 328–339.
- Booth, Ken (1995): *Dare not to Know: International Relations Theory versus the Future*. In: Booth, Ken – Smith, Steve (eds.): *International Relations Theory Today*. University Park: The Pennsylvania State University Press, 1995, s. 328–350.
- Booth, Ken (1991): *Security in Anarchy: Utopian Realism in Theory and Practice*. *International Affairs*, Vol. 67 (1991), No. 3, s. 527–545.
- Carr, Edward Hallett (1945): *Nationalism and After*. New York: The Macmillan Company, 1945.
- Carr, Edward Hallett (1964): *The Twenty Years' Crisis 1919–1939: An Introduction to the Study of International Relations*. New York: Harper & Row Publishers, 1964.

- Císař, Ondřej (2006): Epistemologie a „objektivita“ sociálněvědního poznání. *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 32–37.
- Craig, Campbell (2003): *The Glimmer of a New Leviathan: Total War in the Realism of Niebuhr, Morgenthau, and Waltz*. New York: Columbia University Press, 2003.
- Der Derian, James (2001): *Virtuous War: Mapping the Military-Industrial-Media-Entertainment Network*. Boulder: Westview Press, 2001.
- Drulák, Petr (2005): Úskalí veřejné volby. Polemika ke stati Marka Loužka: Dokáže teorie veřejné volby vysvětlit rozšiřování Evropské unie? *Mezinárodní vztahy*, ročník 40 (2005), číslo 3, s. 112–118. Přetištěno in: *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 102–108.
- Guzzini, Stefano (1998): *Realism in International Relations and International Political Economy: The Continuing Story of a Death Foretold*. London: Routledge, 1998.
- Herz, John H. (1959): *International Politics in the Atomic Age*. New York: Columbia University Press, 1959.
- Hoffmann, Stanley (1977): An American Social Science: *International Relations*. *Daedalus*, Summer 1977, s. 41–60.
- Jones, Charles (1998): *E. H. Carr and International Relations: A Duty to Lie*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998.
- Kratochvíl Petr (2006): Pozitivismus a normativismus v teorii mezinárodních vztahů. O střetu zastaralého a fiktivního. *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 38–46.
- Lindblom, Charles E. – Cohen, David K. (1979): *Usable Knowledge: Social Science and Social Problem Solving*. New Haven: Yale University Press, 1979.
- Loužek, Marek (2005 a): Dokáže teorie veřejné volby vysvětlit rozšiřování Evropské unie? *Mezinárodní vztahy*, ročník 40 (2005), číslo 2, s. 5–23. Přetištěno in: *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 83–101.
- Loužek, Marek (2005 b): Obhajoba pozitivistického přístupu – odpověď na polemiku. *Mezinárodní vztahy*, ročník 40 (2005), číslo 3, s. 119–125. Přetištěno in: *Mezinárodní vztahy*, ročník 41 (2006), speciální číslo, s. 109–115.
- Morgenthau, Hans J. (1959): *Politics among Nations: The Struggle for Power and Peace*. New York: Alfred A. Knopf, 1959.
- Morgenthau, Hans J. (1946): *Scientific Man vs. Power Politics*. Chicago: The University of Chicago Press, 1946.
- Pin-Fat, Véronique (2005): The metaphysics of the national interest and the „mysticism“ of the nation-state: reading Hans Morgenthau. *Review of International Studies*, Vol. 31 (2005), s. 217–236.
- Schmidt, Brian C. (1998): Lessons from the Past: Reassessing the Interwar Disciplinary History of International Relations. *International Studies Quarterly*, Vol. 42 (1998), No. 3, s. 433–459.
- Thucydides (1951): *The Peloponnesian War*. New York: The Modern Library, 1951.
- Wagner, Peter (2001): *A History and Theory of the Social Sciences*. London: Sage, 2001.
- Wallerstein, Immanuel (2004): *World-System Analysis: An Introduction*. Durham: Duke University Press, 2004.
- Waltz, Kenneth (1979): *Theory of International Politics*. Reading: Addison-Wesley, 1979.
- Wight, Colin (2002): Philosophy of Science and International Relations. In: Carlsnaes, Walter – Risse, Thomas – Simmons, Beth A. (eds.): *Handbook of International Relations*. London: Sage, 2002, s. 23–51.
- Williams, Michael C. (2004): Why Ideas Matter in International Relations: Hans Morgenthau, Classical Realism, and the Moral Construction of Power Politics. *International Organization*, Vol. 58 (Fall 2004), s. 633–665.
- Wilson, Peter (1995): Introduction: The Twenty Years' Crisis and the Category of „Idealism“ in International Relations. In: Long, David – Wilson, Peter (eds.): *Thinkers of the Twenty Years' Crisis*. Oxford: Clarendon Press, 1995, s. 1–24.
- Wong, Benjamin (2000): Hans Morgenthau's Anti-Machiavellian Machiavelism. *Millennium*, Vol. 29 (2000), No. 2, s. 389–409.